

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashtirish sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамдаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийўловчи”	332
Н. Э. Кахарава	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdanova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

MAMLAKATGA JALB QILINGAN XORIJIY KAPITALNING TOVARLAR VA XIZMATLAR IMPORTI SALOHIYATIGA TA'SIRINI EKONOMETRIK MODELLAR BILAN BAHOLASH

Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li

TDIU tayanch doktoranti

Annotatsiya: Joriy maqolada 1998-yildan 2022-yilgacha O'zbekistonga kirib kelgan Xorijiy kapitalning mamlakatda tovarlar va xizmatlar importiga ta'sirini o'rganishdan iborat. Model va uning asosiy aniqlaydigan ko'rsatkichlarining tahliliga asoslangan tendensiya analizi natijalariga ko'ra, barcha o'zgaruvchilar islohotlardan so'nggi davrda juda yaxshi natijalar ko'rsatgan. Regression tahlili O'zbekistonning tovarlar va xizmatlar o'sishi importlarning o'sishiga va FDI kiritishining ahamiyatiga ta'sir qilishini tasdiqladi. 1998, 2022-yillarda amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlarga proksi o'zgaruvchi sifatida qo'shilgan va musbat, ahamiyatli ekanligi aniqlandi, bu esa O'zbekistonning tovarlar va xizmatlar import o'sishiga iqtisodiy islohotlar tomonidan musbat ta'siri borligini tasdiqladi. Tovarlarni va xizmatlar importlarini o'sishini kuchaytirish uchun importlarni yana oshirish kerak; importlar tuzilishi kapital mollarga qaraganda iste'mol mollari importlariga yo'naltirilishi kerak. FDI taqsimoti tizimli va ko'p qulay usullarda tashkil etilishi kerak. Ba'zi qismi FDI kiritishlarining kichik loyihalar, (ro'yxatsiz ishlab chiqarish) O'zbekiston kabi mamlakatlarda ishlab chiqarish darajasini oshirish orqali ishlab chiqarish darajasini oshirishga yordam beradi. Yakunlash uchun, O'zbekistonda tovarlar va xizmatlar importini o'sishni kuchaytirish uchun tovarlar va xizmatlar importining muhim tuzilishi liberal siyosatlar orqali tuzilishi kerak.

Kalit so'zlar: To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI), Osiyo mamlakatlari, eksport, import.

Abstract: In the current article, the influence of foreign capital that entered Uzbekistan from 1998 to 2022 on the import of goods and services in the country is studied. According to the results of the trend analysis based on the analysis of the model and its main determining indicators, all variables showed very good results in the last period of reforms. The regression analysis confirmed that the growth of Uzbekistan's goods and services affects the growth of imports and the importance of FDI. (1998, 2022) was added as a proxy variable to the economic reforms carried out in 2022 and was found to be positive and significant, which confirmed the positive effect of economic reforms on the growth of Uzbekistan's imports of goods and services. To increase the growth of imports of goods and services, it is necessary to increase imports again; the structure of imports should be directed to imports of consumer goods rather than capital goods. The distribution of FDI should be organized in a systematic and multi-facilitated manner. Some of the FDI inflows help to increase the level of production by increasing the level of production in countries such as Uzbekistan through small projects (non-registered production). To conclude, to increase the growth of imports of goods and services in Uzbekistan, an important structure of imports of goods and services should be created through liberal policies.

Key words: Foreign direct investments (FDI), Asian countries, Export, Import.

Аннотация: В настоящей статье изучается влияние иностранного капитала, пришедшего в Узбекистан в период с 1998 по 2022 год, на импорт товаров и услуг в страну. По результатам анализа тенденций, основанного на анализе модели и ее основных определяющих показателей, все переменные показали очень хорошие результаты в последний период реформ. Регрессионный анализ подтвердил, что рост товаров и услуг Узбекистана влияет на рост импорта и значимость прямых иностранных инвестиций. (1998, 2022) была добавлена в качестве прокси-переменной к экономическим реформам, проведенным в 2022 году, и оказалась положительной и значимой, что подтвердило положительное влияние экономических реформ на рост импорта товаров и услуг Узбекистана. Чтобы увеличить рост импорта товаров и услуг, необходимо снова увеличить импорт; структура импорта должна быть ориентирована на импорт потребительских товаров, а не средств производства. Распределение ПИИ должно быть организовано на систематической и комплексной основе. Часть притока ПИИ помогает повысить уровень производства за счет увеличения уровня производства в таких странах, как Узбекистан, посредством небольших проектов (незарегистрированное производство). В заключение, для увеличения роста импорта товаров и услуг в Узбекистане необходимо создать важную структуру импорта товаров и услуг посредством либеральной политики.

Ключевые слова: Прямые иностранные инвестиции (ПИИ), Азиатские страны, Экспорт, Импорт.

KIRISH

Xorijiy kapital kiritilishi mamlakat iqtisodiy xaritasini shakllantirishda ahamiyatli rol o'ynaydi va uni tovarlar va xizmatlarni import qilish imkoniyatini ta'sir qiladi. Bu munosabatning dinamikasini tushunish siyosatchilar, iqtisodchilar va iqtisodiy rivojlanish strategiyalarini optimallashtirishni talab qiladigan sohalarida muhimdir. Ushbu tadqiqot xorijiy kapitalni mamlakatga jalb qilishning import qilish imkoniyati bo'yicha ta'sirini o'rganishni maqsad qiladi, to'g'ri va samarali empirik tahlilni taqdim etish uchun ekonometrik modellarni qo'llaydi.

Har qanday mamlakat bugun globallashtiruvchi dunyoda iqtisodiy rivojlanishini kuchaytirish uchun xorijiy kapitalni jalb qilishda faol faoliyat ko'rsatadi. Xorijiy kapital, chet el kapitali sifatida (XEK), portfel investitsiyasi yoki kreditlar shaklida, mahalliy bozorlarga likvidni kiritadi, investitsiya faoliyatini tizimlaydi va texnologiyani o'tkazib beradi. Biroq ushbu kapital kiritishning mamlakatning import qilish imkoniyati uchun ta'siri kompleks va ko'p tomondan ushbu tadqiqotning xorijiy kapitalning mamlakatning import dinamikasiga qanday ta'sir qilishini tushunish zarurati bilan bog'liq. Importlar mahalliy talabni qondirish, sanoat ishlab chiqarishni kuchaytirish va iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlashda ahamiyatli rol o'ynaydi. Xorijiy kapitalning import imkoniyati bo'yicha ta'sirini baholash orqali, siyosatchilar import balansini boshqarish, raqobatni kuchaytirish va sarmoyani davlatlarga taqdim etish uchun ma'lumotli strategiyalar ishlab chiqishlari mumkin. Bu tadqiqotning asosiy maqsadi xorijiy kapital kiritishlari bilan mamlakatning import qilish imkoniyatining o'rtacha mablag'ni empirik ravishda tahlil qilishdir. Ma'lum bir ta'sir miqdorini va yo'nalishini belgilab, bu ta'sirni o'lchashni maqsad qilgan. Bunda muhim parametrlarni va ushbu munosabatni ta'sir qiladigan faktorlarni aniqlab, tadqiqot o'rtasida xorijiy kapital jalb qilishning ekonomik muammolar bo'yicha nazoratni ta'minlashni maqsad qiladi. Ushbu maqsadlarga erishish uchun tadqiqot ekonometrik modellarni qo'llaydi, ular kompleks iqtisodiy munosabatlar tahlili uchun tizimli ramkaning mavjudligini ta'minlaydi. Statistik tahlil vositalaridan va empirik ma'lumotlardan foydalanish orqali tadqiqot xorijiy kapital kiritishlarining import imkoniyatlariga ta'sirini kuchli korrelyatsiyalar bilan belgilashni maqsad qiladi. Matnlashgan turdagi metodlar, masalan, panel ma'lumotlar tahlili, vaqt seriya modellash va regressiya tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Chet el kapitalining iqtisodiy rivojlanishdagi roli: Ko'plab tadqiqotchilar chet el kapitalining mamlakatlar iqtisodiy rivojlanishidagi rolini o'rganib chiqishganlar ^[1]. Tadqiqotchilar chet el to'g'risidagi to'g'ri sarmoya (FDI)ning iqtisodiy o'sishi, faoliyatning yaxshilanishi va texnologiyani o'z ichiga olgan mamlakatlarga o'tkazilishi ahamiyatini ta'kidlaydilar. Shuningdek, ^[2] chet el kapitalining kuchayishiga, ish o'rinlarining yaratilishiga va infratuzilmani rivojlanishiga hissa qo'shmoqda. Chet el kapitalining savdo dinamikasiga ta'siri: ^[3] Chet el kapitali va savdo dinamikasi o'rtasidagi munosabatlar xalqaro iqtisodiyot adabiyotida qiziq mavzudur ^[4]. Chet el kapitali kirimlarining mamlakatning ayirboshlash darajasiga qanday ta'sir ko'rsatishi mumkinligini, uning ayirboshlash kursini va xalqaro bozorda raqobat tajribasini qanday ta'sir ko'rsatishi haqida tadqiqotlar olib boradi. Qo'shimcha, ^[5] keltirgan taqdimotlar orqali chet el to'g'risidagi texnologik o'sishlar va bilim tarqalganlarining xalqaro eksport darajasini qanday o'stirishi haqida o'rganadi. Chet el kapitalining ta'siri mavzusidagi ekanomik tahlil: Bir qancha tadqiqotlar chet el kapitalining turli iqtisodiy ko'rsatkichlarga, shu jumladan importga qanday ta'sir qilishini tahlil qilish uchun ekanometrik modellarni qo'llab-quvvatlagan. Masalan, ^[6] FDI va iqtisodiy o'sish orasidagi munosabatlarni tekislik ma'lumotlari tekshirish uchun panel ma'lumotlarini qo'llab-quvvatlashda foydalanadi. Shuningdek, ^[7] FDI qatnashchilarini va uning ta'sirini tekislik analizi qilish uchun regressiya tahlilini qo'llab-quvvatlashda ishlatadi. Siyosiy ta'sir va takliflar: Chet el kapitalining import qobiliyatiga ta'sirini o'rganishga oid tadqiqotlar ta'sirli qo'llanmalarni taqdim etadi. ^[8] Chet el investitsiyalarini jalb qilish va eksportga yo'naltirilgan sanoat turlarini kengaytirishga oid siyosatlar ahamiyatini ta'kidlaydi. Qo'shimcha, ^[9] savdo erkinlashish chora-tadbirlarining va investitsiyalarni taqdim etish siyosatlarining mamlakatning savdo qobiliyatini oshirishdagi rolini belgilaydi ^[10]. Umumiy ravishda, chet el kapitalining import qobiliyatiga ta'siri mavjud kapital kirimlari, savdo dinamikasi va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi murakkab munosabatni t Ekonometrik modellar va mavjud tadqiqotlardan foydalanish orqali, taklif etilgan tadqiqot ushbu adabiyotning birlashtirishiga va chet el kapital jalb qilish va import qobiliyatlari orasidagi munosabatlarning amaliy kashfiyotini taqdim etishni maqsad qilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Descriptive Statistics (Tavsiflovchi statistika)

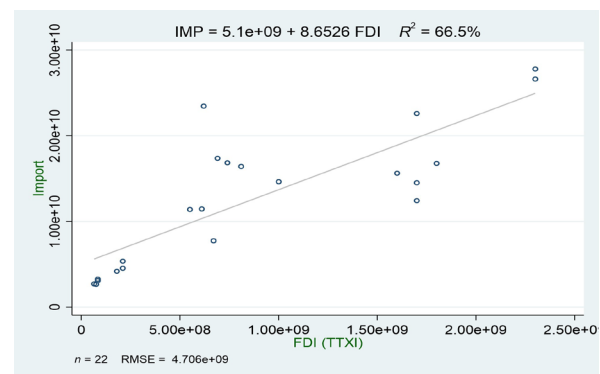
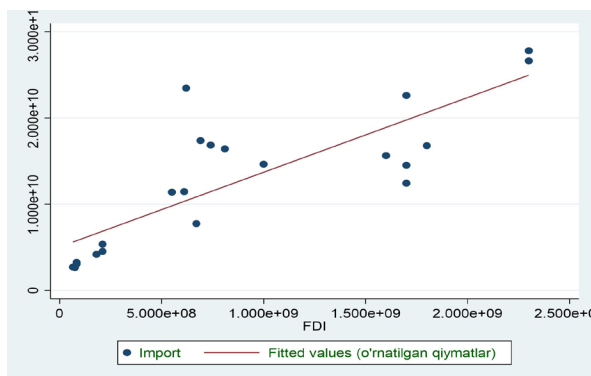
O'zgaruvchi	Kuz soni	O'rtacha	Std. xat.	Min	Max
IMP	22	1.280e+10	7.936e+09	2.668e+09	2.779e+10
FDI	22	8.953e+08	7.480e+08	65000000	2.300e+09

Ma'lumotlar tavsifi berilgan ma'lumotlar to'plami asosida IMP (Importlar) va FDI (Chet el kiritimlari) ikkita o'zgaruvchining taqsimoti haqida xulosa keltirildi:

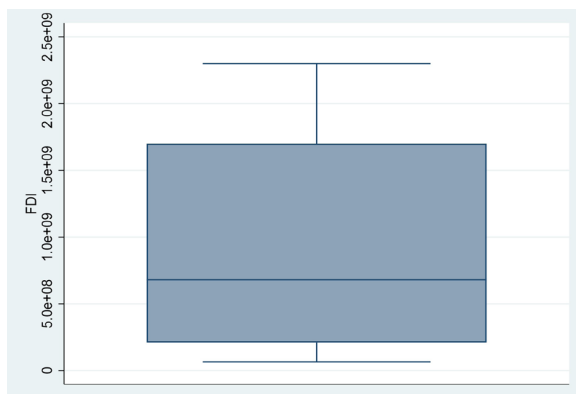
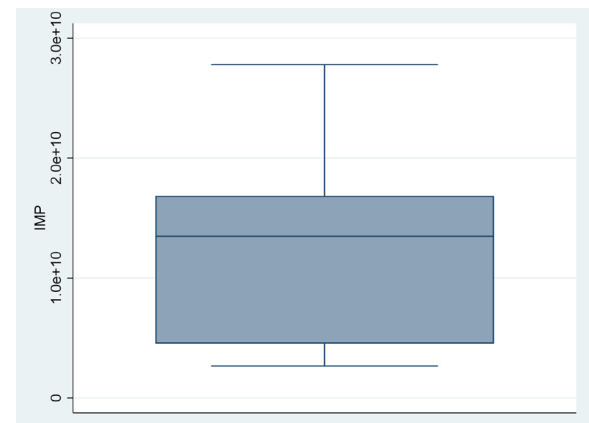
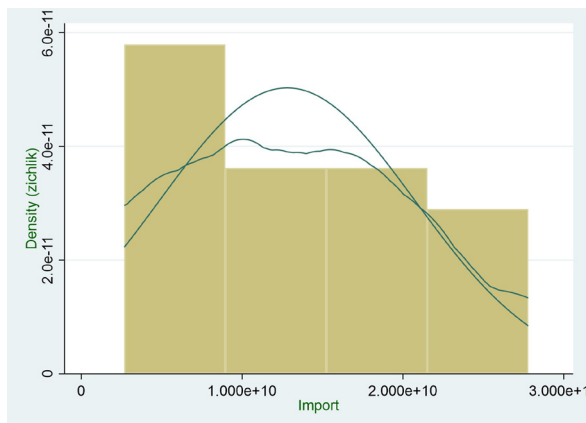
IMP (Importlar): Kuzatuvlar soni (Obs): 22, O'rta qiymat: 1.280e+10 (12.8 milliard), Standart og'ish: 7.936e+09 (7.936 milliard), Eng kam qiymat (Min): 2.668e+09 (2.668 milliard), Eng yuqori qiymat (Max): 2.779e+10 (27.79 milliard)

FDI (Chet el kiritimlari): Kuzatuvlar soni (Obs): 22, O'rta qiymat: 8.953e+08 (895.3 million), Standart og'ish: 7.480e+08 (748 million), Eng kam qiymat (Min): 65000000 (65 million), Eng yuqori qiymat (Max): 2.300e+09 (2.3 milliard), IMP uchun: Importlar o'rta qiymati qariyb 12.8 milliardga teng. 7.936 milliardlik standart og'ish ma'lumotlarning farqni yoki tarqalganligini ko'rsatadi. Eng past va eng yuqori qiymatlar ma'lumotlar to'plamidagi importning qamrovini ko'rsatadi. FDI uchun: Chet el kiritimlari o'rta qiymati qariyb 895.3 millionga teng. 748 millionlik standart og'ish ma'lumotlarning farqni yoki tarqalganligini ko'rsatadi. Eng past va eng yuqori qiymatlar ma'lumotlar to'plamidagi chet el kiritimlarining qamrovini ko'rsatadi. Ushbu statistikalar ma'lumotlar to'plamidagi ikkita o'zgaruvchining markaziy tendensiyasini, farqlanishini va oraliqni tez ko'rish imkonini beradi.

1-rasm

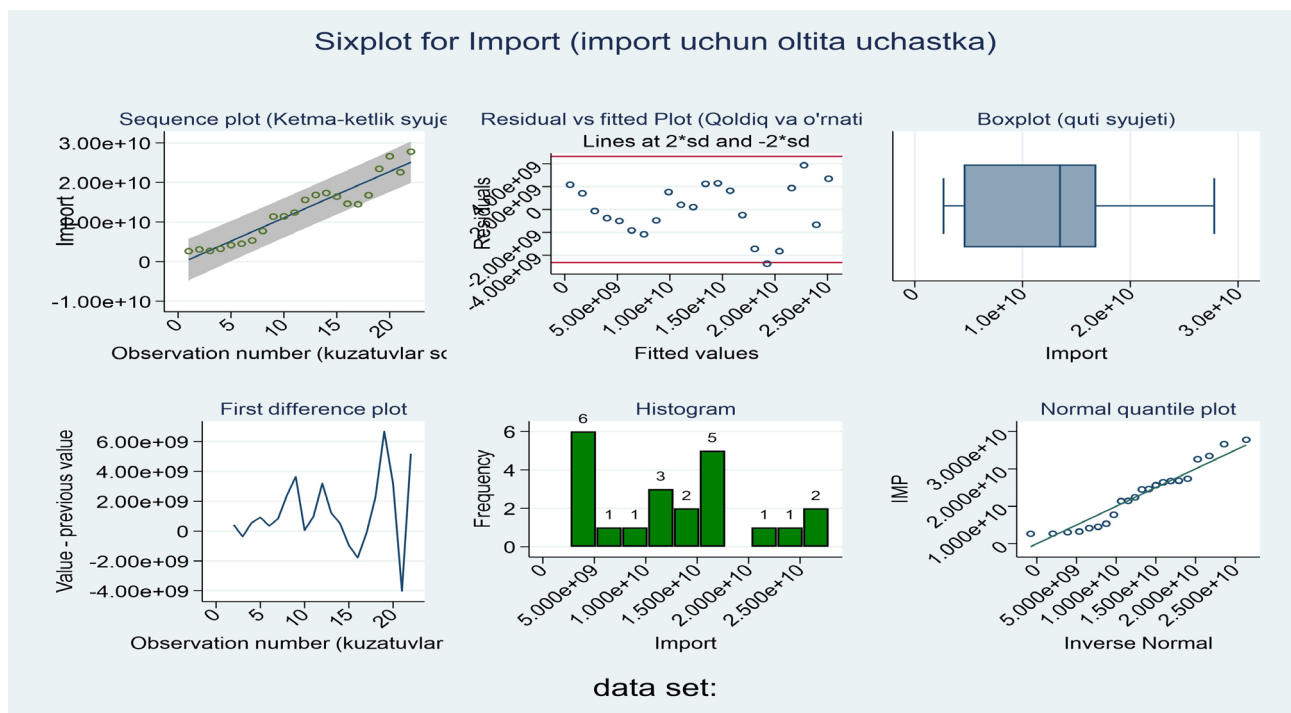
1-rasmda o'zgaruvchilar o'rtasidagi ijobiy munosabat borligini bildiradi va regressiya tenglamasini ham keltirib o'tilgan, R kvadrat ham munosabatlar ishonchligini bildiradi.

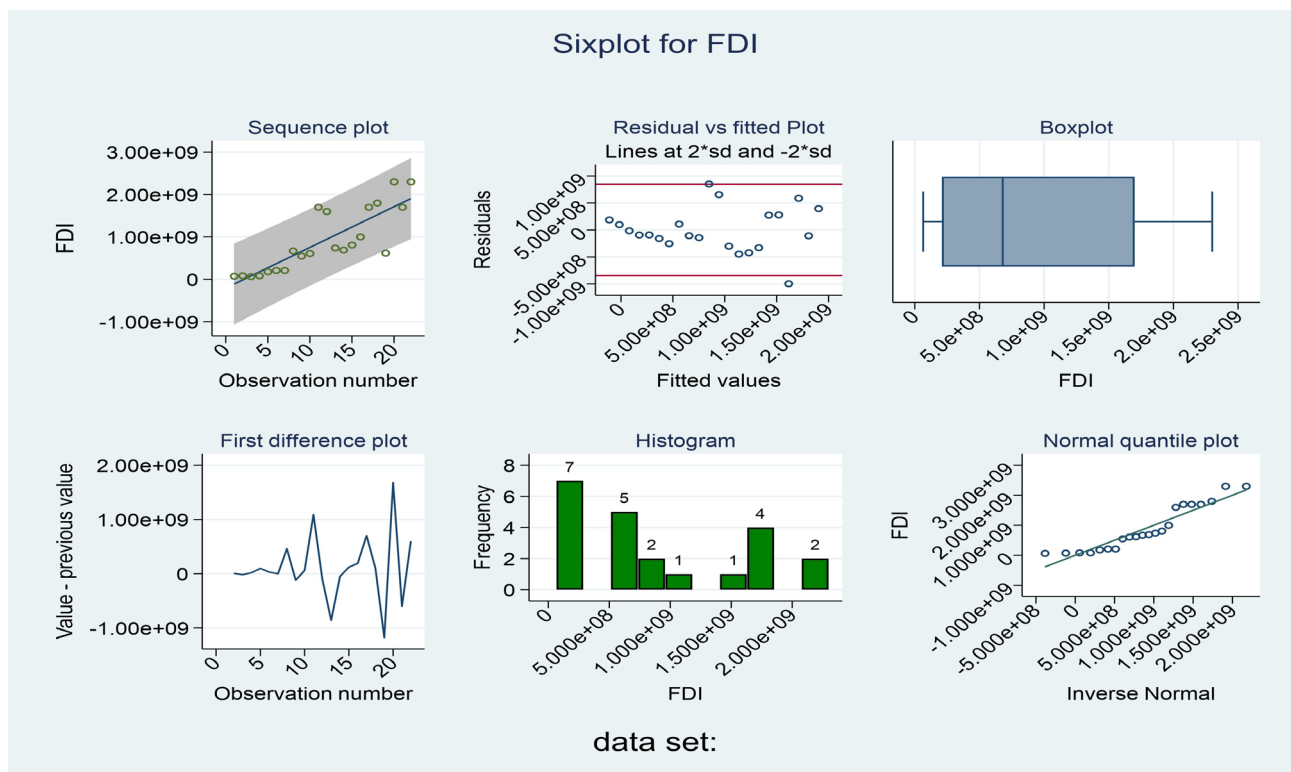
2-rasm

2-rasmda ham o'zgaruvchilar o'rtasida munosabat normal ekanligini bildiradi, graph boxlarimiz TTXI va IMP lar qanchalik modelga mosligini bildiradi.

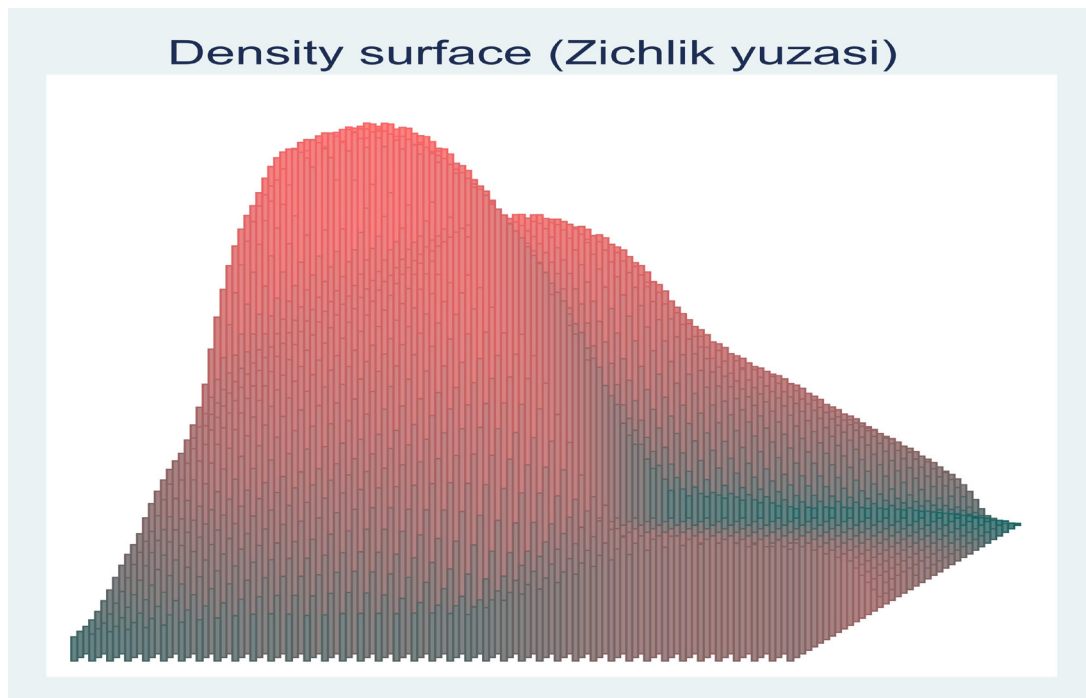

3-rasm

4-rasm

3-4-rasmlarda esa o'zgaruvchilar bo'yicha 6 ta grafik tasvirlangan. Bu yerda histogram va graph box larni ham ko'rish mumkin.

6-rasm

6-rasmda esa omillarning zichlik yuzasi keltirilgan. Statadan olingan zichlik yuzasi, mamlakatning umumiy moliyaviy holati, investitsiya muomalasi va moliyaviy xarakteristikalarini haqida ma'lumot bermoqda. Bu miqdor mamlakatdagi xorijiy kapitalni qanday darajada jalb qilish va moliyaviy turmush osti fondlar yoki bizneslar tomonidan qanday darajada investitsiya qilinganligini ko'rsatadi. Bu statistika mamlakatning moliyaviy sohalarini kuchaytirish va investitsiya sharoitlarini takomillashtirish uchun strategiyalar tuzishda foydalaniladi.

Pairwise correlations (Juftlik korrelyatsiyalar)

Variables	(1)	(2)
(1) IMP	1.000	
(2) FDI	0.816*	1.000
	(0.000)	

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Bir-biriga mos kelishlar jadvali ikkita o'zgaruvchi, IMP va FDI, o'rtasidagi mos kelishlar koeffitsiyentlarini ko'rsatadi: IMP va FDI mos kelishlar koeffitsiyenti (ρ): 0.816, p qiymati (Prob): 0.000 (statistik bozorlikni ko'rsatadi)

Izoh: 0.816 mos kelishlar koeffitsiyenti IMP va FDI o'rtasida kuchli musbat mos kelishni ko'rsatadi. 0.000 p qiymati oddiy 0.05 umumiy muhimlik darajasidan kamroq, bu esa ko'rgan mos kelishning statistik muhimligini ko'rsatadi.

Xulosa: Sifatli o'rtacha mos kelish va bir-biriga mos kelishlar jadvalidagi natijalar, IMP va FDI o'rtasida kuchli musbat mos kelishni tasdiqlashadi.

Bu bitta o'zgaruvchining (IMP yoki FDI) o'sishi yoki kamayishi bilan boshqa o'zgaruvchining doimiy va musbat ravishda o'zgarishi ekanligini anglatadi.

Amaliy ma'nosi yaxshi ko'rsatadiki, ma'lumotlar to'plami kontekstida Import (IMP) va Chet el kirimlari (FDI) o'rtasida kuchli bog'liqlik yoki birikish mavjud.

SPEARMAN FDI IMP, STATS(RHO P)

Number of obs = 22
Spearman's rho = 0.8430
Test of H0: FDI and IMP are independent
Prob > t = 0.0000

Spearmaning darajali korrelyatsiya koeffitsiyenti (ρ) ikki o'zgaruvchi o'rtasidagi monotonik munosabatlarning kuchi va yo'nalishini o'lchaydi. Bunday holda, o'zgaruvchilar FDI va IMP. Natijalar quyidagicha: Kuzatuvlar (kuzatishlar) soni 22, Spearman's ρ 0,8430. Mustaqillik sinovi: Null gipoteza (H_0): FDI va IMP mustaqildir. Muqobil gipoteza (H_1): FDI va IMP o'rtasida nolga teng bo'lmagan korrelyatsiya mavjud. Statistik test: $|t|$ ning ehtimolligi ($\text{Prob} > |t|$): 0,0000. Spearman's rank korrelyatsiya koeffitsiyenti (ρ) 0,8430 ni tashkil etadi, bu FDI va IMP o'rtasidagi kuchli ijobiy monoton aloqani ko'rsatadi. Mustaqillik testi bilan bog'liq p-qiymati juda past (0,0000), bu nol gipotezani rad etish uchun kuchli dalillarni ko'rsatadi. Shuning uchun Spearman's rank korrelyatsiya testiga asoslanib, FDI va IMP o'rtasida nolga teng bo'lmagan muhim korrelyatsiya mavjud.

Xulosa: Natijalar shuni ko'rsatadiki, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar o'sishi yoki kamayishi bilan IMP-ning o'zgarish yo'nalishida izchil tendensiya mavjud va aksincha. Testning statistik ahamiyati kuzatilgan korrelyatsiya tasodif tufayli yuzaga kelishi ehtimoldan yiroq ekanligini ko'rsatadi.

Linear regression (Chiziqli regressiya)

IMP	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
FDI	8.653	1.373	6.30	0.000	5.788	11.517	***
Constant	5.051e+0	1.587e+0	3.18	0.005	1.741e+0	8.361e+0	***
Mean dependent var	12797772727.273		SD dependent var		7936042968.225		
R-squared	0.665		Number of obs		22		
F-test	39.711		Prob > F		0.000		
Akaike crit. (AIC)	1044.313		Bayesian crit. (BIC)		1046.495		

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Chiziqli regressiya natijalari bog'liq o'zgaruvchi (IMP – Import) va mustaqil o'zgaruvchi (FDI – To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar) o'rtasidagi munosabatni ko'rsatadi. Bu erda asosiy statistik ma'lumotlarning quyidagicha:

Koeffitsiyent (koef.) va standart xato (St.Err.): to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar koeffitsiyenti: 8,653, FDI koeffitsiyentining standart xatosi: 1.373, Doimiy koeffitsiyent: 5.051e+09, Doimiy koeffitsiyentning standart xatosi: 1.587e+09, t-qiymati va p-qiymati: FDI koeffitsiyenti uchun t-qiymati: 6.30, FDI koeffitsiyenti uchun p-qiymati: 0 (juda muhim, *** bilan belgilanadi), doimiy koeffitsiyent uchun t-qiymati: 3.18, doimiy koeffitsiyent uchun p-qiymati: 0,005 (muhim, *** bilan belgilanadi), Ishonchlilik oralig'lar: To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar koeffitsiyenti uchun 95% ishonch oralig'i: [5,788, 11,517] Doimiy koeffitsiyent uchun 95% ishonch oralig'i: [1.741e+09, 8.361e+09] Modelga mos: R-kvadrat: 0,665 (mustaqil o'zgaruvchi bilan izohlangan qaram o'zgaruvchidagi dispersiya ulushini ko'rsatadi)

F-testi: 39.711 (modelning umumiy ahamiyatini tekshiradi), Prob > F: 0,000 (juda muhim), Akaike va Bayesian axborot mezonlari (AIC va BIC): AIC: 1044.313, BIC: 1046.495. To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar koeffitsiyenti 8,653 ni tashkil etadi, bu to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmining har bir birligiga o'sishi uchun Importning (IMP) 8,653 birligiga o'sishini ko'rsatadi. O'zgarmas (5.051e+09) to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar nolga teng bo'lsa, taxminiy Importni ifodalaydi. Ikkala koeffitsiyent ham statistik ahamiyatga ega, p-qiymatlari 0,05 dan kichik. R-kvadrat qiymati 0,665, Importdagi o'zgaruvchanlikning 66,5% to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar bilan chiziqli bog'liqlik bilan izohlanishi mumkinligini ko'rsatadi. F-testi juda muhim (p-qiymati = 0,000), bu umumiy modelning muhimligini ko'rsatadi.

Xulosa: Chiziqli regressiya modeli to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TDI) va import (IMP) o'rtasida sezilarli ijobiy munosabatni ko'rsatadi. Model ma'lumotlarga yaxshi moslashishni ta'minlaydi va to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar o'zgarishiga asoslangan Importdagi tafovutning muhim qismini izohlaydi.

Linear regression (Chiziqli regressiya)

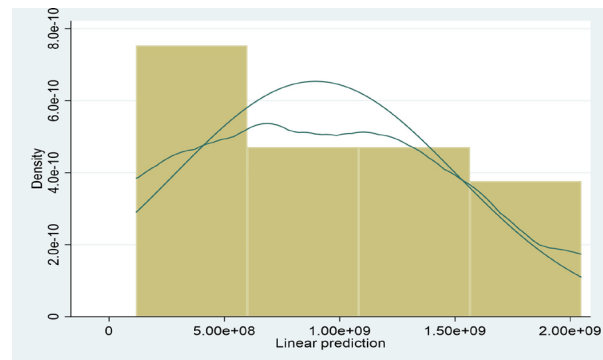
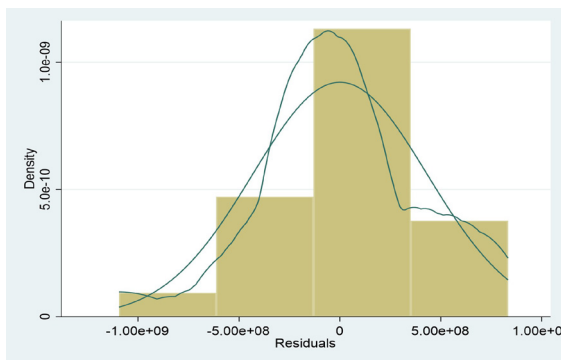
FDI	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
IMP	0.077	0.012	6.30	0.000	.051	.102	***
Constant	-8838197	1.825e+0	-0.48	0.633	-4.691e+	2.923e+0	
Mean dependen var	895272727.27		SD dependent var		747969835.26		
R-squared	0.665		Number of obs		22		
F-test	39.711		Prob > F		0.000		
Akaike crit. (AIC)	940.393		Bayesian crit. (BIC)		942.575		

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

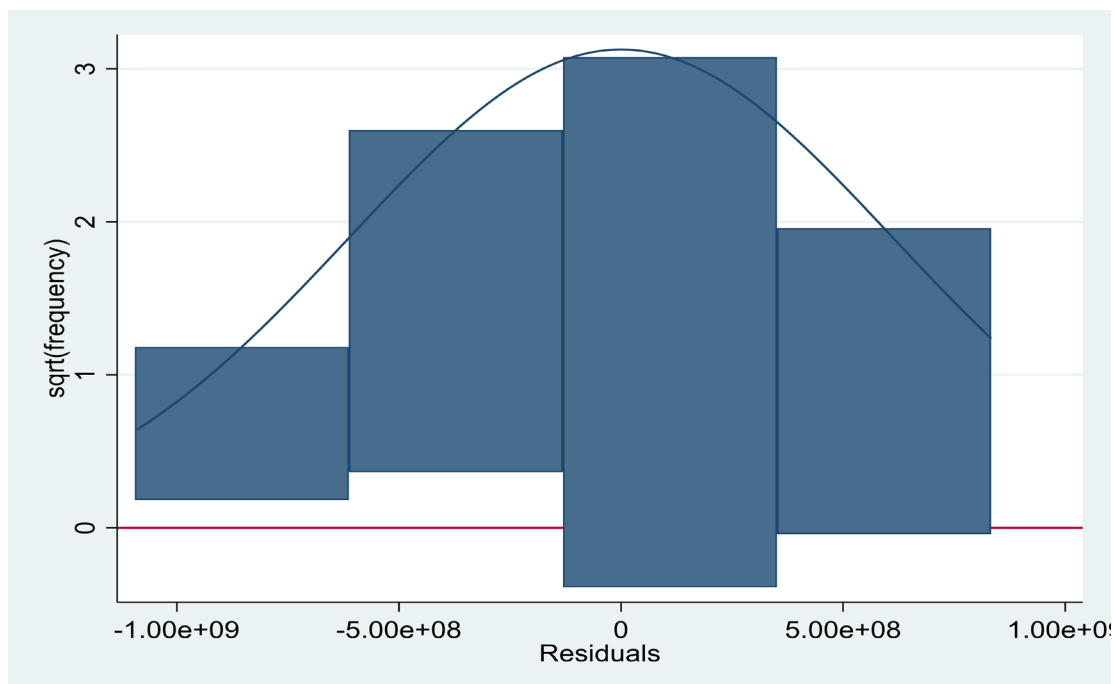
Chiziqli regressiya natijalari bog'liq o'zgaruvchi (FDI – To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar) va mustaqil o'zgaruvchi (IMP – Imports) o'rtasidagi munosabatni ko'rsatadi. Bu erda asosiy statistik ma'lumotlarning talqini quyidagicha: Koeffitsiyent (koef.) va standart xato (St.Err.): IMP koeffitsiyenti: 0,077, IMP koeffitsiyentining standart xatosi: 0,012, Doimiy koeffitsiyent: -88381974, Doimiy koeffitsiyentning standart xatosi: 1.825e+08, t-qiy-mati va p-qiy-mati: IMP koeffitsiyenti uchun t-qiy-mati: 6.30, IMP koeffitsiyenti uchun p-qiy-mati: 0 (juda muhim, *** bilan belgilanadi), doimiy koeffitsiyent uchun t-qiy-mati: -0,48, doimiy koeffitsiyent uchun p-qiy-mati: 0,633 (muhim emas). Ishonch oralig'ari: IMP koeffitsiyenti uchun 95% ishonch oralig'i: [0,051, 0,102], Doimiy koeffitsiyent uchun 95% ishonch oralig'i: [-4.691e+08, 2.923e+08]. Modelga mos: R-kvadrat: 0,665 (mustaqil o'zgaruvchi bilan izohlangan qaram o'zgaruvchidagi dispersiya ulushini ko'rsatadi), F-testi: 39.711 (modelning umumiy ahamiyatini tekshiradi), Prob > F: 0,000 (juda muhim), Akaike va Bayesian axborot mezonlari (AIC va BIC): AIC: 940.393, BIC: 942.575, IMP koeffitsiyenti 0,077 ni tashkil etadi, bu Importning (IMP) har bir birlikka o'sishi uchun to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TDI)ning taxminiy 0,077 birligiga o'sishini ko'rsatadi. O'zgarmas (-88381974) Import nolga teng bo'lsa, taxminiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar hajmini ifodalaydi. Biroq bu kontekstda doimiy atama mazmunli ma'noga ega bo'lmasligi mumkin. IMP koeffitsiyenti p-qiy-mati 0,05 dan kam bo'lgan statistik ahamiyatga ega. 0,665 R-kvadrat qiymati to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar o'zgaruvchanligining 66,5% import bilan chiziqli munosabat bilan izohlanishi mumkinligini ko'rsatadi. F-testi juda muhim (p-qiy-mati = 0,000), bu umumiy modelning muhimligini ko'rsatadi.

Xulosa: Chiziqli regressiya modeli import (IMP) va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (FDI) o'rtasida sezilarli ijobiy munosabatni ko'rsatadi. Model ma'lumotlarga yaxshi moslashishni ta'minlaydi, bu importdagi o'zgarishlarga asoslangan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalardagi tafovutning muhim qismini tushuntiradi.

7-rasm

7-rasmda o'zgaruvchilar qoldiqlari ham normal taqsimlanganligini ko'rishimiz mumkin.

BREUSCH "PAGAN/COOK "WEISBERG TEST FOR HETEROSKEDASTICITY

Assumption: Normal error terms

Variable: Fitted values of FDI

H0: Constant variance

chi2(1) = 4.84

Prob > chi2 = 0.0279

Breusch-Pagan/Cook-Weisberg testi regressiya modelining qoldiqlarida heteroskedastiklik uchun testdir. Sinov xato atamalarining doimiy dispersiyasi (homoskedastikligi) haqidagi taxminni tekshiradi. Sinov uchun gipotezalar quyidagilardan iborat: Nol gipoteza (H0): Qoldiqlar doimiy dispersiyaga ega (homoskedastiklik). Muqobil gipoteza (H1): Qoldiqlar doimiy bo'lmagan dispersiyaga ega (heteroskedastiklik). Bizning holatimizda: O'zgaruvchi: To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarning o'rnatilgan qiymatlari, H0: Doimiy dispersiya

Chi-kvadrat statistikasi (chi2): 4.84, Chi2 ehtimoli (Prob > chi2): 0,0279, Xi-kvadrat statistikasi xato shartlarida doimiy dispersiya haqidagi taxminning buzilganligini tekshiradi. Chi-kvadrat statistikasi bilan bog'liq p-qiymati (0,0279) nol gipotezani rad etish yoki rad etishni aniqlash uchun ahamiyatlilik darajasi (odatda 0,05) bilan taqqoslanadi.

Xulosa: p-qiymati 0,0279 bo'lsa, bu odatiy ahamiyatga ega bo'lgan 0,05 darajasidan past bo'lsa, biz nol gipotezani rad qilamiz. Shuning uchun Breusch-Pagan/Cook-Weisberg testiga asoslanib, qoldiqlarda heteroskedastiklikni ko'rsatadigan dalillar mavjud va doimiy dispersiyaning taxmini sezilarli darajada buziladi. Heteroskedastizmning oqibatlarini ko'rib chiqish va agar aniqlansa, uni hal qilish usullarini o'rganish muhim, masalan, heteroskedastikaga asoslangan standart xatolardan foydalanish yoki modeldagi o'zgaruvchilarni o'zgartirish. Bundan tashqari, qoldiqlarni vizual tekshirish kabi heteroskedastikaning boshqa diagnostik tekshiruvlari qo'shimcha tushunchalarni berishi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytilganda, maqola chet el kapitali kirimlarining mamlakatning tovarlar va xizmatlarni import qilish qobiliyati ustida qanday ta'sir qilishini baholashga yo'naltirilgan. Bu baholash ekonometrik modellarni qo'llash orqali amaliy ta'tilga solingan bo'ladi, bu esa chet el kapitalining jalb qilinishi va import qobiliyati orasidagi munosabatni sonli tahlil qilishga imkon beradi. O'rganish, kapital kirimlari va savdo dinamikasi o'rtasidagi murakkab munosabatlarga yo'llanib berilgan, bu esa siyosatchilar va iqtisodiy qaror qabul qiluvchilar uchun qadri fikrlar taklif etadi. Amaliy tahlil orqali, tadqiqotlar chet el kapitali jalb qilinishining import dinamikasi va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri haqida umumiy tushunchamizni kengaytirishga xizmat qilishni maqsad qiladi. Tadqiqot, mavjud adabiyotda bo'lgan bo'shliqlarni to'ldirishni ham maqsad qiladi, chet el kapitali jalb qilinishining import qobiliyati bo'yicha ma'lumotlarga empirik sabablar taklif qilish orqali. Ekonometrik modellarni qo'llab, tadqiqot bu munosabatning miqdorini va yo'nalishini sonli tahlil qilishni maqsad qiladi, shuningdek, siyosat shakllarini va iqtisodiy strategiyalarini ma'lum qilishi mumkin bo'lgan tushunchalar taklif qiladi. Qo'shimcha, tadqiqot natijalari savdo siyosatlari, investitsiya ta'sirini oshirish strategiyalari va umumiy iqtisodiy rivojlanish sohaslariga ta'sir qilishi mumkin. Umumiy holatda maqola chet el kapitali kirimlari va import dinamikasi o'rtasidagi munosabat haqida bilimlarni kengaytirishni xizmat qiladi, bu esa xalqaro iqtisodiyot sohasidagi akademiklar, siyosatchilar va amaliy ixtisoschilarga qadri fikrlar taklif qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. K. Kapoor and R. Arora, 'Impact of outward FDI on exports: a theoretical and empirical review', *Transnational Corporations Review*, 2022, doi: 10.1080/19186444.2022.2040346.
2. M. M. M. Uddin, T. Sharif, A. R. M. Islam, and M. Z. Abedin, 'Moderating impact of FDI on the growth-environment nexus in the pre-COVID-19 eras', *Res Int Bus Finance*, vol. 67, Jan. 2024, doi: 10.1016/j.ribaf.2023.102114.
3. I. Chawla and N. Kumar, 'FDI, international trade and global value chains (GVCs): India's GVC participation, position and value capture', *Asia and the Global Economy*, vol. 3, no. 2, p. 100071, Jul. 2023, doi: 10.1016/j.aglobe.2023.100071.
4. G. W. Gu and G. Hale, 'Climate risks and FDI', *J Int Econ*, vol. 146, Dec. 2023, doi: 10.1016/j.jinteco.2023.103731.
5. G. Zaman and V. Vasile, 'Macroeconomic Impact of FDI in Romania', *Procedia Economics and Finance*, vol. 3, pp. 3–11, 2012, doi: 10.1016/s2212-5671(12)00113-x.
6. R. Crescenzi, M. Di Cataldo, and M. Giua, 'FDI inflows in Europe: Does investment promotion work?', *J Int Econ*, vol. 132, Sep. 2021, doi: 10.1016/j.jinteco.2021.103497.
7. M. Basilgan and A. Seha Akman, 'AN EMPIRICAL ANALYSIS ON THE IMPACT OF THE FOREIGN DIRECT INVESTMENTS ON EXPORT PERFORMANCE: TURKEY CASE', Online, 2019.
8. A. Maza and P. Gutiérrez-Portilla, 'Outward FDI and exports relation: A heterogeneous panel approach dealing with cross-sectional dependence', *International Economics*, vol. 170, pp. 174–189, Aug. 2022, doi: 10.1016/j.inteco.2022.04.002.
9. D. Lazarov and G. Petreski, 'Export Complexity and Economic Growth: Empirical Analysis for Selected CEE Countries', *Croatian Economic Survey*, vol. 25, no. 2, pp. 41–65, Dec. 2023, doi: 10.15179/ces.25.2.2.
10. J. Böschmeier and A. Jochem, 'The effect of foreign carbon prices on German outward FDI', *Econ Lett*, vol. 234, p. 111499, Jan. 2024, doi: 10.1016/j.econlet.2023.111499.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.